

מְפִיִּשְׁתָּהּ וּמִנִּיחָתָה עַד הָעֶרֶב ושורפת אותה בערב (ש"ע או"ח תקו, ד), שהדין שאין שורפים קדשים בלילה [ראה לעיל (ג, א)] לא נאמר בחלה ובתרומה (ביאה"ל שם ד"ה אלא).

גִּמְרָא. לִימָא בְּטוֹבַת הָנָא וְכוּ', שיש לישראל בחלה זו, שיכול לתיתנה לכל כהן שירצה, או ליטול דבר מועט מחבירו של הכהן בשביל שיתננה לאותו כהן (רש"י). ואף שהחלה היא חמץ ואסורה בהנאה, ואם כן לא יתן לו שום אדם דמים עבורה, מכל מקום עובר עליה, שכשם שכל חמץ עשאו הכתוב כאילו הוא ברשותו ועובר עליו אף שאינו ברשותו, כך לענין חלה, עשאה הכתוב כאילו היא מותרת בהנאה ויש לו בה טובת הנאה (רש"י. וראה שפת אמת).

ויש שפירש, שגדר 'טובת הנאה ממון' אינו שנחשב ממון מחמת הדמים שיכול לקבל עבור טובת ההנאה, אלא עצם הזכות שיש בידו לתת לכל כהן שירצה, נחשבת בעלות בגוף הממון, ולכן גם בחמץ שאינו יכול לקבל דמים עבור טובת הנאתו, כיון שיכול לתיתו למי שירצה, נחשב שיש לו בו בעלות (מנחת שלמה, והוסיף שכוונת רש"י לבאר מהי 'טובת הנאה', אבל גם הוא מודה שנחשב ממון גם כשאינו יכול לקבל עבורו דמים; ברכת אברהם. וראה פרי יצחק [לר"י בלאזר] ב, ג).

דְּרַבִּי אֱלִיעֶזֶר סָבַר אֶמְרִינָן הוֹאִיל וְאִי בְּעֵי אֵיתִשִּׁיל עָלָה מְמוֹנִיָּה הוּא - שכיון שהפרשת חלה נעשית על ידי דיבור, יכול המפריש להישאל לחכם ולעקור את דיבורו, וכיון שאם ירצה יוכל לעשותה חולין, נחשבת החלה ממון ועובר עליה ב'בל יראה' (רש"י). ומה שאמרו לעיל (לה, א) שאין יוצאים ידי חובת מצה במצה של מעשר שני [לדעת רבי מאיר שמעשר שני ממון גבוה ואינו שלון], אף שיכול להישאל על ההפרשה, משום שגזירת הכתוב היא שמעשר שני נחשב ממון גבוה, ולא מועיל מה שיכול להישאל (תוס' ד"ה הוֹאִיל א', בתי ראשון). ויש שפירש, שאין יוצאים במצה של מעשר שני מדין 'הוֹאִיל', שהרי אם ישאל על ההפרשה, תחזור המצה לטיבולה, ואין יוצאים במצה של טבל [כמבואר לעיל (לה, א)] (תוס' הרשב"א משאנץ. ובעד התוס' שלא תירצו כן, ראה קהלות יעקב מ, ה, שכיון שהצד לפסול הוא רק משום שנחשב ממון גבוה, דין 'הוֹאִיל' מועיל שנחשב כעת כשלו, והרי כעת אינו טבל ומותר באכילה).

וכיון שאם לא יאפהנה, תחמיץ ויעבור עליה ב'בל יראה', צריך לאפותה, ואף שעתיד להפריש מצה אחת לחלה, ואותה מצה [שהיא חלה טמאה] אינה ראויה לאכילה, רשאי לאפות את כל העיסה, משום שבכל מצה ומצה אנו אומרים שלא זו היא המצה שתופרש לחלה. ולדעת רבי יהושע שאין אומרים 'הוֹאִיל', גם אם תחמיץ לא יעבור עליה ב'בל יראה', ולכן אין לו לאפות את כל העיסה, אלא יפריש ממנה חלה קודם האפיה ויניחנה שתחמיץ (ע"פ רש"י). ובן בתירא שאמר לעיל (ע"א) שלא תאפה את העיסה אלא תטיל בצון, סובר כרבי אליעזר שמדין 'הוֹאִיל' אכן יעבור עליה ב'בל יראה' אם תחמיץ, אולם בהיתר אפיינה הוא חולק על רבי אליעזר וסובר שאין לאפות את העיסה, כיון שמצה אחת ודאי לא תהיה ראויה לאכילה, שצריך להפרישה לחלה (רבינו דוד לעיל ע"א בפ"י ראשון; מאירי שם). ויש שפירשו, שבן בתירא אינו סובר כלל דין 'הוֹאִיל', ומה שעוברים על העיסה ב'בל יראה' אם תחמיץ, הוא משום שסובר שטובת הנאה נחשבת ממון (רבינו דוד שם, בפ"י שני; ר"ן שם).

ויש שסובר, שלא יתכן שמדין 'הוֹאִיל ואי בעי איתשיל' יחשב החמץ ממון ויעבור עליו, שאם כן יהיה איסור 'בל יראה' בחמץ של הקדש, 'הוֹאִיל' ואפשר להישאל על ההקדש ויהיה שלו, ולדעתו יש לגרוס בגמ' רק 'רבי אליעזר סבר אמרין הוֹאִיל'. ולגירסא זו אין הנדון לענין איסור 'בל יראה' בחלה, אלא לענין ההיתר לאפות ביום טוב את המצות שעושה מהעיסה, והיינו שלרבי אליעזר מותר לאפות את כל המצות אף שעתיד להפריש אחת מהן לחלה, ש'הוֹאִיל' ואחר האפיה יכול להפריש מעט מכל אחת, נחשבות כולן ראויות לאכילה. ורבי יהושע סובר שאין אומרים 'הוֹאִיל', וכיון שעתיד להפריש אחת מהן לחלה, נמצא שאופה אחת מהן שלא לצורך יום טוב, ולכן אסור לאפות את כולן, אלא יפריש חלה קודם האפיה ויניחנה שתחמיץ (רש"י להלן מה, א ד"ה אבל - השני. וראה תוס' כאן ד"ה הוֹאִיל א', שגרסו כגירסא שלפנינו, וישיבו את הקושיא מחמץ של הקדש). ובן בתירא סובר גם הוא שאין אומרים 'הוֹאִיל', ולכן אין לאפות את כל העיסה ויש להפריש הימנה חלה קודם האפיה, אלא שלדעתו טובת הנאה ממון [ומה שאמרו בגמ' 'דכולי עלמא סברי טובת הנאה אינה ממון' הכוונה רק לרבי אליעזר ורבי יהושע], ואם כן, אם יניחנה שתחמיץ יעבור עליה ב'בל יראה', ולכן יטילנה בצון כדי שלא תחמיץ (ע"ל להלן שם ד"ה ועל פי, ע"פ הר"ן הנ"ל).

הָאוֹפֶה מִיּוֹם טוֹב לְחוֹל רַב חֲסָדָא אָמַר לוֹקָה - היינו דוקא כשאופה לאחר שכבר גמור לאכול סעודתו, כך שאפיתו אינה לצורך יום טוב (רש"י), אבל אם אופה קודם שאכל סעודתו, מותר אף אם מכון בפירוש לצורך חול, כיון שמה שאופה ראו לאכילתו ביום טוב (רבינו דוד; מאירי בשם רוב המפרשים, וראה ביאורנו להלן סוף ד"ה לא אמרין, סברא נוספת להיתר את האפיה קודם הסעודה). ודוקא כשאופה לאחר שאכל סעודתו סובר רב חסדא [להלן] שחייב, שרחוק שימלך לאוכלו ביום טוב (רבינו דוד). ויש שכתב, שאפשר שגם האופה קודם שאכל סעודתו ואמר בפירוש שאופה לצורך חול, דינו כאופה לאחר שאכל סעודתו (מאירי. וראה ע"ל).

לֹא אֶמְרִינָן הוֹאִיל וּמִיִּקְלָעִי לִיָּה אוֹרְחִים וְכוּ', ואף שאם לבסוף יבואו אורחים, תהיה אפיתו לצורך יום טוב, סובר רב חסדא שאם לא באו לוקה. ואף שבאופן זה ההתנאה היא 'התנאת ספק' [שהרי אפשר שיבואו אורחים ולא יתחייב מלקות על האפיה], לדעתו התנאת ספק נחשבת התנאה, ודינו תלוי ועומד עד שיתברר אם באו אורחים לבסוף (מאירי, וקובץ שיעורים אות קצג, בדעתו). ויש שפירש, שרב חסדא סובר שגם אם לבסוף באו אורחים לוקה, שכיון שמחשבתו לא היתה לצורך האורחים אלא לצורך עצמו, מעשה האפיה מוגדר כמעשה איסור, ואף אם באו אחר כך אורחים, לוקה (קובץ שיעורים שם).

ולדעת הסוברים שהכלל ש'מתוך שהותרה לצורך, הותרה נמי שלא לצורך' (ראה ביצה ב, ב) נאמר גם במקום שאין במלאכה צורך יום טוב כלל (רש"י שם ע"א ד"ה אלא מדלא, וראה ביאורנו לעיל ע"א ד"ה כיצד), אין אומרים שאפיתו ביום טוב מותרת מדין 'מתוך' (ראה תוס' ביצה שם ד"ה ה"ג, שהקשו כן על רש"י), משום שדוקא כשעדיין לא אכל, שהמלאכה הותרה לצורך אוכל נפש, הותרה גם שלא לצורך כלל, אבל כשכבר אכל ביום טוב, הרי אין לו כעת היתר אפיה לצורך יום טוב, ולכן לא הותרה שלא לצורך (מגניי שלמה ביצה שם, ראה שם שכתב שמצא סברא זו בר"ן, אולם ראה גליונות ברוך טעם שם).